

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.055.002
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора

Дерій Жанни Володимирівни

на дисертаційну роботу **Дем'яненко Аліни Анатоліївни**

«Аналітичне забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку»,

виконану для здобуття ступеня доктора філософії

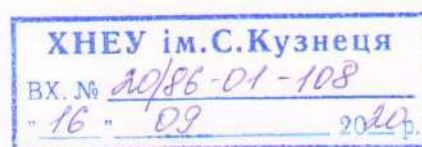
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 051 «Економіка»

1. Актуальність обраної теми та її зв'язок з науковими програмами.

Перехід людства на нову стадію розвитку виходить із пріоритетних потреб суспільства. Одна з головних потреб, і у той же час, умов розвитку суспільства є комплексна потреба людини у безпеці. Окрім зосередження уваги світової спільноти на проблемах, пов'язаних зі зростанням рівня тероризму, міжнародних та національних військових конфліктів, сьогодні світ стикається з загостренням вже існуючих та виникненням нових проблем, не менш глобальних за масштабом: екологічних, демографічних, соціальних, економічних, інформаційно-технологічних тощо.

Так, однією із найгостріших проблем сучасного суспільства є високий рівень внутрішньої та зовнішньої міграції, високий рівень безробіття, низька заробітна плата та соціальна нерівність населення. Науково-технічний прогрес і розвиток сучасної індустрії завдає шкоди та суттєво поглиблює проблеми навколишнього середовища. Спостерігається поглиблення диспропорцій в економічному розвитку між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються.

Зважаючи на те, що формування безпеки людського розвитку здійснюється в умовах посилення економічної нестабільності, зростання кількості та складності сучасних викликів, яким проблематично своєчасно запобігати, саме формування і розвиток теоретико-методичних і практичних аспектів аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку сприятиме виробленню потужного механізму передбачення втрат людського розвитку, що і доводить актуальність теми дисертації Дем'яненко А.А.

Подана на аналіз дисертація присвячена вирішенню актуального науково-практичного завдання, що стосується подальшого розвитку теоретичних положень, розроблення методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку.

Окремі результати дисертації знайшли відображення в науково-дослідних роботах Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (с. 26), зокрема за госпдогвірною науково-дослідною роботою за темою «Вплив діяльності домогосподарств на формування безпеки людського розвитку» (номер державної реєстрації 0117U000986), за якою здобувачем розроблено підрозділ «Безпека людського розвитку як основа його стабільності», в межах якого проаналізовано основні підходи до визначення феномена «безпека», розглянуто особливості формування людської безпеки як частини цілісної парадигми людського розвитку та її переосмислення як нової теорії глобальної безпеки; проведено аналіз понять «людський розвиток» і «людська безпека»; а також кафедральних науково-дослідних робіт за темами «Перспективи розвитку економіки праці та соціальної сфери в Україні» (номер державної реєстрації 0117U007538), за якою здобувачем розроблено розділ «Науково-теоретичні аспекти формування безпеки людського розвитку в умовах соціально-економічної нестабільності», в межах якого визначено й обґрунтовано основні передумови формування і широкого розповсюдження концепції людського розвитку, узагальнено й визначено основні підходи до дослідження поняття

«людський розвиток»; «Новітні тренди соціальної політики у контексті людського розвитку» (номер державної реєстрації 0118U007181), за якою здобувачем розроблено розділ «Аналіз та оцінка стану людського розвитку в Україні», де здійснено аналіз статистичних даних щодо динаміки основних показників людського розвитку.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Наукові положення, розроблені методичні підходи та рекомендації, що містяться у дисертації, є обґрунтованими. Виконане дослідження побудоване на глибокому та багатосторонньому аналізі наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених (с. 21-22; с. 37-39; с. 43; с. 49; с. 62-64; с. 66; с. 74; с. 267-174), в яких викладено теоретико-методологічний фундамент концепції людського розвитку, варіанти вирішення проблеми безпеки та її забезпечення в сучасних умовах, підходи до оцінювання людського розвитку, напрацювання з питань формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку.

Для вирішення поставлених у роботі завдань дисертантом використано сукупність сучасних методів наукового дослідження, зокрема історичний метод (с. 29-36), метод морфологічного аналізу (с. 37-40, додаток А), метод аналізу та синтезу (с. 41-44, с. 55, с. 61-67, с. 88-102, с. 137, додаток Б), абстрактно-логічний метод (с. 179-189), методи економіко-статистичного аналізу і метод групувань (с. 130-131, с. 150-151, с. 110, с.112-116), метод кластерного аналізу (с. 166-170), метод експертного оцінювання (с. 126-129, с. 152-157, додаток Ж, додаток З), метод кореляційного аналізу (с. 164-165); метод таксономічного аналізу (с. 130, с. 210-216, додаток Ж, додаток Л, додаток М). Використання зазначених методів дозволило узагальнити теоретичні положення людського розвитку, поглибити змістовне наповнення поняття «безпека людського розвитку», систематизувати підходи до аналітичного забезпечення оцінювання людського розвитку та визначити їх недоліки, удосконалити механізм формування аналітичного забезпечення

оцінювання безпеки людського розвитку, запропонувати модифіковану модель вимірювання людського розвитку, яка б враховувала проблеми сучасних підходів до оцінювання людського розвитку та розробити методичний підхід до оцінювання безпеки людського розвитку

Структура дисертаційної роботи визначається її метою і спрямована на вирішення поставлених у роботі завдань відповідно до логіки їх взаємозв'язку. Кількість завдань є цілком достатньою для досягнення мети. Розв'язання кожного поставленого завдання має науковий результат різного ступеня новизни: уперше, удосконалено і дістали подальшого розвитку.

На захист автором представлено такі наукові результати:

2.1. Уперше розроблено процедуру ідентифікації домінантних загроз по кожній складовій безпеки людського розвитку (довголіття, знання, добробут, екологія, інформаційно-комунікаційні технології) із визначенням складу показників-індикаторів домінантних загроз на основі експертного оцінювання та кореляційного аналізу дестабілізуючих чинників, що дає змогу обґрунтувати пріоритетні напрями забезпечення безпеки людського розвитку, а також взаємоузгодити дії суб'єктів щодо їх запобігання (с. 143-171). Ця розробка автора дає змогу визначити склад найважливіших загроз безпеки людського розвитку та їх рівень прояву за складовими людського розвитку, а отримані автором результати кластеризації регіонів України за рівнем прояву домінантних загроз дали змогу виділити шість кластерів, які відрізняються між собою, мають певні недоліки або переваги. Одержані результати дослідження мають практичне значення, оскільки є аналітичною основою для розроблення рекомендацій щодо мінімізації загроз та формування політики у сфері безпеки людського розвитку, що враховує регіональні особливості прояву домінантних загроз.

2.2. Удосконалено механізм формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку, що враховує взаємодію додатково визначених підтримуючих складових (організаційно-комунікаційної та методичної), окрім вже відомих ресурсно-функціональних складових

(інформаційної, кадрової, адміністративної та матеріально-технічної), функціонування якого спрямоване на підвищення якості проведення комплексного оцінювання безпеки людського розвитку, що дає змогу в подальшому створити основу для прийняття рішень з мінімізації впливу домінантних загроз та досягнення високого рівня безпеки людського розвитку (с. 174-187). Ця розробка автора дала змогу підвищити якість проведення комплексного оцінювання безпеки людського розвитку, що сприятиме своєчасному виявленню домінантних загроз та мінімізації рівня їх прояву.

2.3. Удосконалено методичний підхід до оцінювання безпеки людського розвитку на основі побудови інтегрального показника, який включає три рівні розрахунку за складовими довголіття, знання, добробут, екологія та додатково запропоновану складову «інформаційно-комунікаційні технології» (с. 206-220). Методичний підхід дає змогу розрахувати інтегральний показник безпеки людського розвитку, враховуючи рівень прояву домінантних загроз та здійснити його якісну інтерпретацію. У комплексі з модифікованим індексом людського розвитку (с. 106-143) дає змогу виміряти рівень втрачених людських можливостей від впливу домінантних загроз.

2.4. Розвинений понятійний апарат безпеки людського розвитку (с. 29-68) у частині визначення поняття «безпека людського розвитку», особливість якого полягає у застосуванні процесного підходу та трактуванні поняття як стану динамічної рівноваги процесу розширення можливостей і свобод людини, з метою збереження існуючого рівня та забезпечення задоволення зростаючих потреб, а також реалізації потенціалу, що постійно накопичується у процесі розвитку, для досягнення гідного рівня життя за умов мінімального впливу загроз. Також здобутком автора є чітке розмежування близьких за своєю сутністю, але різних за метою, завданнями та об'єктом дослідження понять «людський розвиток», «людська безпека», «соціальна безпека» та «безпека людського розвитку».

2.5. Дістала подальшого розвитку структурно-логічна модель організаційно-комунікаційного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку, яка, на відміну від існуючих, передбачає взаємодію між органами законодавчої, виконавчої влади та місцевого самоврядування з метою вчасного виявлення впливу дестабілізуючих чинників безпеки людського розвитку, розроблення рекомендацій щодо усунення їх негативного впливу та розширення можливостей населення щодо покращення якості їх життя (с. 188-205). Це дозволило обґрунтувати доцільність створення відділу безпеки людського розвитку, який має бути самостійним структурним підрозділом Міністерства соціальної політики України і сприяти реалізації державної політики у сфері безпеки людського розвитку.

Отримані автором наукові результати мають високий ступінь обґрунтованості, що підтверджується узагальненням значної кількості фундаментальних праць вітчизняних та закордонних учених-економістів, використанням великого обсягу статистичної інформації та адекватним застосуванням математичних методів, достатньою апробацією та впровадженням у діяльність організацій та установ і навчальний процес Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

3. Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів.

Наукове значення результатів дисертаційної роботи Дем'яненко А. А. полягає у розвитку теоретичних положень і отриманні висновків, які доповнюють і збагачують економічну науку здобутками з аналітичного забезпечення безпеки людського розвитку, а саме: визначення передумов формування й широкого розповсюдження концепції людського розвитку, підходів до визначення поняття «людський розвиток», уточнення визначення сутності поняття «безпека людського розвитку», розвиток інструментарію оцінювання безпеки людського розвитку, враховуючи домінантні загрози.

Одержані результати полягають в удосконаленні методичного підходу до оцінювання безпеки людського розвитку, удосконаленні механізму формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку, розробленні процедури ідентифікації домінуючих загроз за кожною складовою безпеки людського розвитку, розвиненні структурно-логічної моделі організаційно-комунікаційного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання результатів дослідження для розроблення стратегій і програм соціально-економічного розвитку на державному й регіональному рівнях, з урахуванням безпечної реалізації та розвитку людського потенціалу. Рекомендації прикладного характеру можуть бути використані при формуванні соціальної політики та підтримки безпеки людського розвитку.

Практична цінність розробок Дем'яненко А. А. підтверджується їх упровадженням у діяльність організацій та установ, а саме:

Державне підприємство «Завод імені В. О. Малишева» (довідка № 317/46 від 22.10.2019);

Головне управління статистики у Харківській області (довідка № 01/03/63 від 28.10.2019);

Громадська організація «Чисте довкілля Слобожанщини» (довідка № 109 від 01.11.2019).

Основні теоретичні і практичні положення дисертаційної роботи використані для поглиблення теоретичного забезпечення навчального процесу на кафедрі економіки та соціальних наук Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні дисциплін «Розвиток персоналу» (підготовка магістрів за спеціальністю 051 «Економіка» освітньої програми «Управління персоналом та економіка праці») та «Людський розвиток» (підготовка бакалаврів за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення» освітньої програми «Управління соціальною сферою») (довідка № 19/86-09-145/1 від 05.11.2019).

4. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях.

У відкритому друці за результатами дисертації опубліковано 24 наукові праці: 1 стаття у виданні, віднесеному до третього квартилю (Q 3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports (публікація, що реферується в Scopus); 2 статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до ОЕСР та ЄС; 1 публікація у періодичному науковому виданні інших держав, які входять до ОЕСР та ЄС; 6 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 14 публікацій за матеріалами конференцій.

Важливим здобутком дисертанта у частині оприлюднення результатів дослідження є стаття у журналі, який реферується в міжнародній наукометричній базі даних Scopus. З огляду на це, а також з урахуванням виконання вимог пунктів 9, 11 і 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 р. №167, а також Наказу МОН України «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» від 23.09.2019 р. №1220 апробацію результатів дисертаційної роботи Дем'яненко А. А. слід вважати достатньою.

5. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація має традиційну структуру: анотацію, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. №40 зі змінами від 31.05.2019 р.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Оцінюючи в цілому позитивно та визнаючи достатньо високий рівень розробки теоретичних положень та методичних підходів, практичних

рекомендацій, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, необхідно відмітити, що деякі положення викликають дискусію:

1. У першому розділі роботи «Науково-теоретичні аспекти оцінювання безпеки людського розвитку» автором розвинено понятійний апарат безпеки людського розвитку (с. 29-68), проведено чітке розмежування понять «людський розвиток», «людська безпека», «соціальна безпека» та «безпека людського розвитку». Вважаємо що дані терміни варто також було розглядати через призму соціального капіталу, який сьогодні є чинником збільшення продуктивності людського капіталу та відповідно безпеки людського розвитку.

2. Дисертанткою розроблено процедуру ідентифікації домінантних загроз людського розвитку (с. 143-171) та визначено показники-індикатори домінантних загроз (рис. 2.22). Отримані результати мають практичне значення та можуть бути використані при формуванні політики у сфері безпеки людського розвитку. Вважаємо, що систему показників варто розширити такими як: очікувана тривалість життя при народженні, рівень медичного обслуговування населення, підвищення кваліфікації, якість освіти, працевлаштування за спеціальністю, нещасні випадки на виробництві, відсутність доступу до мережі Інтернет, соціальна захищеність та ін., що тільки підвищило би методичний рівень наукового дослідження.

3. Автором дисертації запропоновано узагальнену систему показників Модифікованого Індексу людського розвитку (МІЛР) рис. 2.13, с. 124. В основі даного індексу закладено субіндекси моделі індексу людського розвитку, які доповнені складовими «Екологія» та «Інформаційно-комунікаційні технології». Потребує додаткової аргументації, чому саме за блоком «Екологія» обрано в якості первинних показників – рівень утилізації відходів, лісистість території та рівень забезпеченості водними ресурсами.

4. Заслуговує на увагу удосконалений механізм формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку, що дає змогу в подальшому створити основу для прийняття рішень з мінімізації

впливу домінантних загроз та досягнення високого рівня безпеки людського розвитку (с. 174-187, рис. 3.1). У структурі механізму автор виділяє функції аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку (інформаційна, аналітична, комунікаційна, координаційна). Вважаємо, що для якісного оцінювання ще варто акцентувати увагу й на контрольній функції, що уможлиблює здійснення перевірки первинної інформації, а також дає змогу контролювати ефективність дій суб'єктів щодо оцінювання безпеки людського розвитку.

5. Схиляємось до позиції автора щодо необхідності урахування стану ІКТ при вимірюванні рівня людського розвитку та доцільності введення комплексного індексу в систему оцінки. Але запропонований субіндекс інформаційно-комунікаційних технологій представлений у такому вигляді є дещо некоректним.

6. З метою вчасного виявлення впливу дестабілізуючих чинників безпеки людського розвитку, розроблення рекомендацій щодо усунення їх негативного впливу та розширення можливостей населення щодо покращення якості їх життя у дисертаційній роботі запропоновано структурно-логічну модель організаційно-комунікаційного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку (с. 188-205). Враховуючи процеси децентралізації, які відбуваються зараз в Україні, варто було зробити акцент та показати роль об'єднаних територіальних громад у сфері реалізації державної політики безпеки людського розвитку.

Проте, вважаємо, що висловлені вище зауваження істотно не знижують теоретико-методичної та науково-практичної значущості, обґрунтованості та достовірності авторських напрацювань і, відповідно, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Дем'яненко Аліни Анатоліївни.

7. Загальний висновок.

Дисертаційну роботу Дем'яненко А. А. «Аналітичне забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку» можна визнати завершеним науковим дослідженням, кваліфікаційною науковою працею, результати якої дозволяють вирішити актуальне науково-практичне завдання щодо теоретичного обґрунтування та удосконалення методичних підходів, а також розроблення практичних рекомендацій з формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку.

Дисертація Дем'яненко А. А. за змістом відповідає спеціальності 051 «Економіка», за якістю теоретичних та методичних розробок відповідає рівню дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Обрану тему дисертаційної роботи необхідним чином розкрито; поставлену мету досягнуто; завдання дисертаційної роботи виконано; результати дослідження мають наукову новизну, теоретичне значення та практичну цінність.

Дисертація Дем'яненко А. А. «Аналітичне забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку» за своїм змістом відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 9, 10, 11 і 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 167, а її автор – Дем'яненко Аліна Анатоліївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

Д.е.н., професор, завідувач кафедри
теоретичної та прикладної економіки
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

Ж.В.Дерій

Підпис
ЗАСВІДЧУЮ

Вчений секретар

І.М.Олійченко